

זה קל יותר למיין מאשר לשמאל. הימין מרבר אל הרגש, פונה מטבעו אל היצרים היותר פרימיטיביים, מפיץ מסרים רתיים ולאומיים החודרים במישורן אל התת-מודע. תנועת-השלום אמורה לדבר אל ההגיון הצרוף, אל ההכרה האנושית הצלולה. אולם אין זה מונע את השימוש בסמלים, בשירים, בדרכים המרוממים את ליבו של אדם.

ההפגנה הגדולה ביותר שהשתתפתי בה היתה המצעד אל הפנטגון, בשיא מלחמת-וייטנאם. נסענו במשך שעות למקום, אחרי שחיפשנו במשך כמה שעות תחבורה. תכורות-האוטובוסים ביטלו ברגע האחרון את התחייבותן להסיע את המפגינים. בכל השעות האלה שררה אווירה נהדרת, שרגו שירים מלהיבים, שקירבו אדם לאדם ויצרו ידידות בין זרים, ואחר-כך צעדנו, שמענו את רביריהם של נואמים מעולים. גדולי המורים רוממו את רוחנו בשירתם. אחרים קיבלו מכות, אחרים עמדו חשופים מול רובייהם של שוטרים-צבאיים שהיה להם רצח בעיניים, בתרומות ואני ביניהם — הגיעו עד לשער הראשי. נקעתי רגל בקפיצה מקיר גבוה, אך הייתי מאושר.

כאשר עלו הקומוניסטים בארץ מן המחתר, אחרי ההתקפה הנאצית על ברית-המועצות, הם קיימו כמה אסיפות מלהיבות. היו מקהלות-מרביות, שרו את שירי המהפכה בתרגום עברי. מכל זה לא נשאר דבר ברק"ח. אבל עד היום, עצרות ערביות בישראל מלהיבות הרבה יותר מעצרות יהודיות. הסיגנון שונה, הקהל משתתף באופן פעיל, בקריאות, במחאות-כפיים, בתרומות. זהו תנאי מוקדם לעצרת מוצלחת: הקהל צריך להשתתף. הוא לא צריך לעמוד, פאסיבי ומשועמם, מול נואמים מתפלספים. הוא צריך לעשות משהו.

בימים שבהם היה אייבי נתן עדיין מעוניין בענייני שלום, ערך כמה הפגנות מוצלחות. הקהל הצעיר הדליק אפי נרות ושר בלהט, תוך שילוב ידיים. אייבי, שובת-הרעב, ידע לפנות גם אל הרגש.

עד היום אין לתנועת-השלום שירים מלהיבים, כפי שיש למיין הדתי. אנשי-שלום אינם שרים ואינם רוקים. הם אינם מוחאים כפיים לדוכרים, ובכך הם מורידים גם את המוראל של הדוכרים עצמם. מובן שאין דגלים. כשעורכים "מיצעד-לפידים", מביאים תריסר לפידים, וזהו.

כל זה יתוקן, כאשר מארגני ההפגנות והעצרות למען השלום יבינו שהם עוסקים כאקט של יצירה פוליטית, וכי ההפגנה צריכה להעניק חווייה למשתתפים, כדי שירצו לבוא גם להפגנה הבאה, שתהיה גדולה יותר.

אנואיזם טוטאלי

זה היה בהתחלת שנות ה-70. דן בן-אמוץ טילפן לי בהתלהבות רבה, ותבע ממני להיפגש עם גאון צעיר שגילה. הדבר ישנה, כך אמר, את כל השקפת-עולמי.

נפגשנו בבית-קפה. התגלית של בן-אמוץ היתה משה קרוי, צעיר (אז בן 23, כמדומני), שהתחיל מייד לפתח באוניי את התאוריה שלו.

אני מוכרח לאמר שהוקסמתי. הבחנתי שיושב מולי אדם בעל מוח מבריק, כושר-ניתוח וידע רב.

בשנילי, כשאני פוגש באדם צעיר בעל יכולת מבריקה ככל שטח שהוא, זוהי תגינה. בארץ אין אנתנו מפונקים בצעירים אינטלקטואליים מבריקים, ולכן היתה התגינה כפולה ומכופלת. פחות הוקסמתי מן התאוריות שלו. הוא הטיף לאנואיזם טר טאלי, כרוח תורתה של איין ראנד.

איין ראנד לא הלהיבה אותי מעולם. ניסיתי לקרוא את סיפורה ורד הנפילים. והוא שיעמם אותי עד מוות. התחלתי כמה פעמים, ולא הגעתי לעמוד 50 — דבר נדיר אצלי. את יצירתה כמעטין המחנכת ראיתי רק במהדורה הקולנועית (סרט עם גארי קופר, ובו כמה סצנות מרשימות וכמה אמרות שנונות: "מה אתה חושב עליי?", "אני לא חושב עלייך") בהתנשאות השובניסטית שהיתה אופיינית לנו אז, היה נדמה לי שזוהי "ספר לנשים". הופתעתי כשהסתבר לי שמואל תמיר מעריך אותה.

אך כאשר אדם בא אליך וכפיך אמת מוחלטת, תיאוריה חובקת עולם, והו תמיר אתגר. מעניין לקחת את התיאוריה כהנחה, לגלגל אותה לכאן ולכאן ולראות לאן היא מובילה. כמישחק איני טלנטואלי זה מעניין, גם כשהתיאוריה אינה נראית לך. אך הבעייה שלי לגבי קרוי היתה עמוקה יותר. בשנות חיי למרתי לחשוב בכל תיאוריה המתיימרת לפתור את כל הבעיות, להביא את כל התשובות, לסלק את כל הספקות. נתקלתי בתיאוריות רבות כאלה — המארכסיזם, הגיאופוליטיקה, הפסיכו-אנאליה של פרויד, ההיסטוריוסופיה של אוסוולד שפנגלר וארנולד טויניבי, אם להזכיר רק אחדות מהן. כל אחת מן התיאוריות האלה מעניינת, נכונה בחלקה, מפרה את המחשבה, ולא יתואר הוגה-רדיעתי מורני שלא יעכל חלקים ממנה. אך לראות באיזושהי מהן תורת-משיחית הופכת אותה לרת. משהו כזה קרה למשה סנה. אדם בעל מוח פשטני, כמו אורי ווהר, תווך בתשובה. אדם בעל יכולת שיכלית, כמו משה קרוי, מתמסר לפילוסופיה טוטאלית ומגיע לתורות מיסטייות.

לאנשים מסוג זה, בייחוד כשהם בעלי מוח מבריק, חסר איזושהו בלם שיכלי האומר להם: והו תיאוריה נהדרת, אבל זוהי רק תיאוריה, החיים אינם מתנהלים על פי תיאוריה אחת ויחידה. ומי שמחפש תשובה מוחלטת אחת כדי לכפות אותה על העולם, סופו שיגרום אסון לעצמו או לאחרים.

איש כזה היה רובספייר, שהקים מיסטר של טרוור בשם ההגיון הצרפתי. וגם סטאלין. וגם טורקומארדה.

אחרי פגישה ראשונה זו, לא היו לי פגישות נוספות עם קרוי. לא התפתח בינינו רושית. אך עקבתי מרחוק אחריו מחשבותיו ועלילותיו, עד לטראגדיה האחרונה באוסטרליה.

שמעתי שקרוי עומד לחזור ארצה לביקור, ואני מקווה שיישאר כאן. אמנם, אכיש מלך גת שאל "חסר משוגעים אני?" משוגעים לא חסרים לנו. אבל אנשים בעלי יכולת מבריקה, גם אם הם תימהוניים, יכולים רק להעשיר את הנוף שלנו.

מוח אנאליטי

אם היו לי ספקות לגבי מדע הגראפולוגיה — הניתוח של כתב-יד — הרי הם סולקו לגמרי כאשר קראתי את סיפורה של אנה (היא חנה במקומותינו) קרוי, THE SECRET SELF ("האני שיות הפנימית הסודית").

בעיקבות ניתוח כתב-יד, נאמרו שם הרברים הבאים עלי: "יש לו גישה חברתית מאו זנת. הוא בוחר בידידיו. אין הוא מתקשר בנקל, אך גם אינו שומר על ריחוק בצורה מוגזמת... הוא בעל מחשבה בחירה, יש לו חוש לסדר, כושר אירגוני, חוש-מידה ותפיסה מהירה. הוא אדם הגיוני ובעל מוח אנאליטי."

אם ניתוח גראפולוגי מגלה כי תכונות יפות כאלה, הרי שהגראפולוגיה מוכרחה להיות מדע מדוייק. רק המילים "מוח אנאליטי" הפריעו לי. זה הזכיר לי משהו.

דומני שאני הישראלי היחיד בספר, מלבד רויד בן-גוריון.

האמת היא שמעולם לא הייתי מאוהב בכתב-יד. כמעט ואיני משתמש בו. משחר לידותי אני כותב כל דבר במכונת-כתיבה, ולא בגרתי כה עד כה גם במעבדת-מיללים או בפילגש אחרת.

האם הגראפולוגיה היא באמת מדע מדוייק? יודע. מצד אחד, סביר להניח כי אופיו של אדם ישתקף בכתב-ידו, כשם שהוא מתגלה בכל שאר דרכי התיקשות הבין-אנושית. מאידך, גראפולוגים שונים מגיעים למסקנות שונות על פי אותו כתב-יד. הייתי נזהר מאוד מלחרוץ את גורלו של אדם על פי ניתוח גראפולוגי.

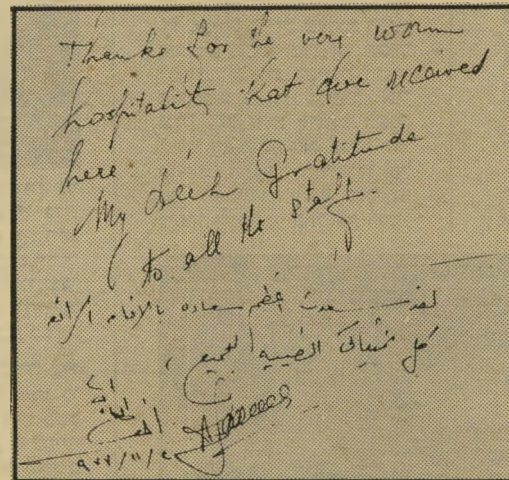
מעלת סיפורה של אנה קרוי היא שיש בו הסבר מפורט. אילו תכונות של כתב-יד מגלות אילו תכונות של בעליו. זה די משכנע.

מבין עשרות רבות של דוגמות בספר הגדול, משכנעות ביותר השורות שכתב אנוור אל-סאראת בעת ביקורו בירושלים ליקותיאל פדרמן, מראשי מלונות דן. השורות עולות בוויית הולכת וגדלה. אין ספק שזה משקף את מצב-רוחו האופורתי של

קרוי

טל מלמן, תל אביב

הפתק של סאראת

סאראת באותם הימים, שבהם עשה היסטוריה. היה מעניין לראות אם נעלמה זווית זו לקראת סוף ימיו, כאשר הסתבר כי מנחם בגין אינו חולם לקיים את הסכס-האוסטוניה שחתם עליו.

אהבה נוראה

כמעט הסמקתי כאשר קראתי את הרברים שאמרה עלי רות דיין לעדנה עכרון בחדשו.

שמי עלה בראיין כאשר דובר על האירגון בני שם. העוסק בדיוקים יהודי-ערבי. רות דיין היא נשיאת אירגון זה, אך השם אינו מוצא חן בעיניי.

כאשר שאלה עדנה עכרון אם אין בשם זה משהו גזעני, ענתה רות: "כן. והשם נורא קומם אותי."

את זוכרת את, המרחב השמי? שאלתי אורי אבנרי? עם כל חיבת הא"י שית אליו, זה קומם אותי. באותו הזמן גם לא רציתי להיות מזוהה עם העולם הזה, למרות שבאמת, את אורי אישית אני נורא אוהבת. אף פעם לא ידעתי למה צריך להגדיר ולהבדיל את המרחב השמי, כי אני לא יודעת מדוע צריך להבדיל בין מישהו שמי לבין מישהו אחר."

או קודם כל, תודה על האהבה. גם אני אוהב אישית נורא את רות דיין.

אשר למרחב השמי: מעולם לא היתה לי הזדמנות להתווכח על כך עם רות, ועל כן אולי לא עמדה על נימוקי המינוח הזה.

דיין

את הסיסמה "המרחב השמי" טבעתי בראשית שנות ה-40, כשהייתי בן 20. ב-1947, ערב מלחמת-העצמאות, פירסמתי חוברת בשם חילמה ושלוש במרחב השמי, ובה עיקרי התפיסה המנחה אותי עד היום.

תרומתי לאוצר-המחשבה של תנועת-השלום הישראלית (אם מותר לי להתבטא כך) היתה גישה האומרת שאת השלום בין העמים לא יעשו אנשים אנטי-לאומיים או בלתי-לאומיים, אלא רווק אנשים בעלי הכרה לאומית עמוקה. הצעתי שהתנועה הלאומית שלנו לא תנסה לשבור את התנועה הלאומית הערבית (ולהפוך), מפני שאין לכך כל סיכוי של הצלחה. הצעתי למצוא בסיס רעיוני ופוליטי, שיאפשר לשתי התנועות הלאומיות — העברית והערבית — להשתלב במיסגרת-על, כך שכל אחת מן השתיים תעזור לרעותה ותיעזר בה.

כדי להמחיש רעיון זה בסיסמה, חיפשתי הגדרה המשותפת לשני הצדדים, ושכל צד יוכל להודות עימה. מי שמדבר על "יהודים וערבים", או "ישראל והערבים", שם את הרגש על השוני, על המפריד. ואני חיפשתי מילה שתשים את הרגש רווק על המאחד והמשותף.

ההגדרה היחידה העונה על דרישות אלה היא "שמי". היא קיימת בעברית ובערבית. היא מציינת את המורשת העתיקה המשותפת לכולנו, את השותפות הלשונית שלנו, את רצף היצירה הדתית והתרבותית.

אין לזה ולא כלום עם גזע. איני בטוח שבכלל היה אי-פעם קיים גזע שמי. אך אין ספק שקיימות שפות שמיות, וביניהן העברית והערבית, השונות מכל שאר השפות, ושיש יסודות משותפים לתרבויות ולדתות השמיות.

המושג עצמו קיים במחשבה הערבית כמו במחשבה העברית. האמיר פייצל איבן-חוסין, המנהיג הערבי בשלהי מלחמת-העולם הראשונה, שנפגש עם חיים וייצמן, השתמש גם הוא במושג זה, כאשר רצה להצביע על קירבת הערבים ליהודים.

המושג "המרחב השמי" בא להצביע, על כן, על שתי אמיתות: שהאחרות הגיאופוליטיות של המרחב הזה היא תנאי מוקדם לשיגשוגה של כל מדינה בו (ומכאן הסיסמה, "השתלבות במרחב"), ושיש להגשים במשותף את השאיפות הלאומיות של כל עמו, וביניהם הישראלי והפלסטיני, הדוכרים שפות שמיות ושהם יורשי המורשת השמית.

לא יותר ולא פחות. נדמה לי שאמיתות אלה נכונות כיום אף יותר מכפי שהיו ב-1943, כאשר הגיתי בהן בראשונה.

(אגב, קיבלתי השבוע מאבא אבן הודעה לעיתונות של חברתו, מורשת ישראל בע"מ, על סידרה חדשה שלו, בת ארבעה פרקים, העומרת להיות משודרת בטלוויזיה האמריקאית. בשולחו לי הודעה זו, הדגיש אבן את המילים "הצורך (של ישראל) להתאים את עצמה למרחב הסובב אותה" — גירסה אחרת של רעיון ההשתלבות במרחב.)

דילמה

אחד ממכריי טילפן לי כדי לברר עניין מסוים, ותוך כדי שיחה התפרץ: "איני יודע מה לעשות. תן לי עצה!" אותו איש ממלא תפקיד חשוב. בימים האחרונים נדרש לעשות משהו, הנוגד לחלוטין את מצפוני. הדברים קשורים בהתקוממות בשטחים הכבושים.

"מה עלי לעשות?" שאל, כמצוקה אמיתית, "להתפטר? ואם אתפטר, למי זה יועיל? הרי יבוא במקומי מישהו אחר, שיהיה הרבה יותר גרוע!" היססתי.

קראתי הרבה פעמים את הפסוק הזה, "אילו התפטרתי היו מביאים במקומי מישהו הרבה יותר גרוע." הוא מופיע כמעט בכל אוטרכיגראפיה של גרמני, ששירת את המישטר הנאצי.

למשל, קציין-מישטרה מתקופת-זיימאר שנשאר בתפקידו כמישטרה הנאצית: "אילו התפטרתי, היו מביאים במקומי את אחד מן הבריונים של הס"ס. נשארתי בתפקיד ויכולתי לעזור פה ושם למישהו..."

סורה: "הנאצים ביצעו בכלא מעשי-זוועה. נשארתי בתפקיד, ומנעתי לפחות כמה זוועות..."

דיפלומט: "קיימתי למתן את מדיניות-ההוץ המטרופת של היטלר. שמרתי על קשרים בחו"ל, הוהרתי דיפלומטים מערביים מפני המתרחש..."

עיתונאי: "מובן שלא יכולתי לבטא את רדיעותי, או להתנגד בגלוי לרדיעות של השילטון. זאת היתה התאבדות. אבל הצלחתי פה ושם להגניב רמזים..."

תמיד אמרתי לעצמי: תירוצים, תירוצים! אנשים עלובים אלה רצו לשמור על משרותיהם, על נוחותם, וכך הפכו משתפי-פעולה, ולבסוף גם שותפים-לפשע.

איני בא, חלילה, להשוות את המתרחש אצלנו למצב בגרמניה דאז. אבל העיקרון הוא אותו העיקרון. כאשר אתה משרת מישטר המביא, לדעתך, את המדינה שלך אל עבריי-פחת, הורס את זכויות-האדם ומתעלל בכני עם אחר, האם מותר לך להישאר בתפקידך?

הנטייה הראשונה שלך היא להגיד: לא. ואז באים הפיקפוקים. הרי יש אמת בטענה: יביאו מישהו יותר גרוע. כל עוד אתה פננים, אתה יכול לעזור. להגיד את דעתך, או לפחות לרמוז עליה. למנוע מעשים. אולי להגן על מישהו.

נכון, אבל אם אדם הגון כמוך נשאר ומשרת מישטר ברוטאלי, אתה גם עוזר לו להטות את ברוטאליותו. הציבור רואה אותך ואומר לעצמו: "אם איש כזה הגון משרת את השילטון, אז זה לא יכול להיות כלי-כך נורא!"

איוו עצה ננתית למכרי? לא נתתי לו שום עצה. אמרתי לו: זה כינך וגם עוזר לו להטות את ברוטאליותו. הציבור רואה אותך לעצמך את הקו הארום, ולאמור לעצמך: "כאשר נגיע לאותו קו — לא אוכל להישאר." ואולי כבר הגעת לקו הזה.